ISSN 1339-3189

Jún 2013

Mladá veda

Young Science

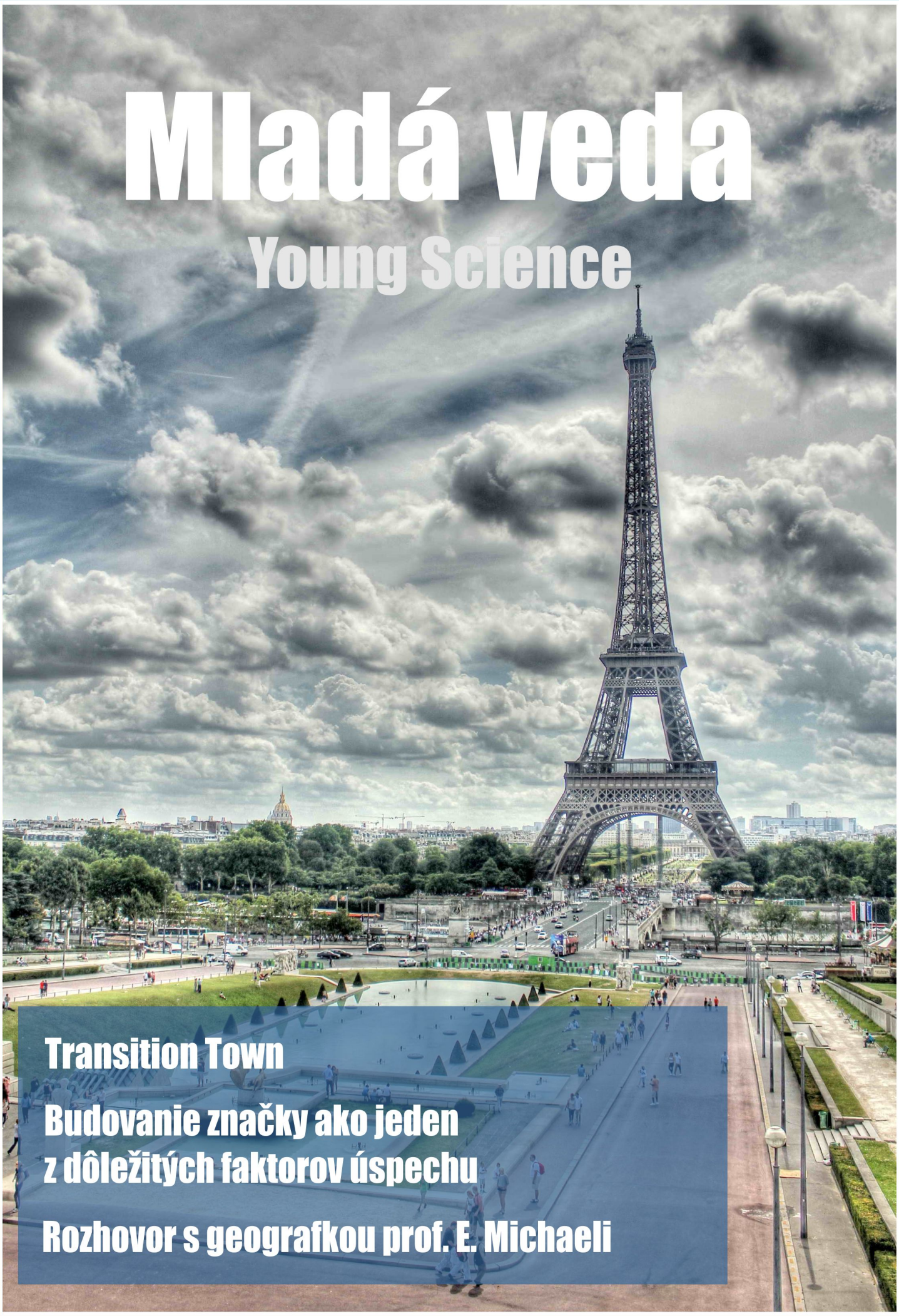

Transition Town

Budovanie značky ako jeden z dôležitých faktorov úspechu

Rozhovor s geografkou prof. E. Michaeli

universum-eu.sk/mladaveda

Mladá veda
Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Jún 2013 (číslo 1)
Ročník prvý
ISSN 1339-3189
Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk
Fotografia na obálke: Paríž 2012. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA
doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD. (Katedra cestovního ruchu, Slezská univerzita v Opavě)
Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)
doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)
prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

REDAKCIA
Mgr. Richard Nikischer (Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha)
Mgr. Branislav A. Švorc, šéfredaktor (Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)
Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ
Vydavateľstvo UNIVERSUM-EU s.r.o.
www.universum-eu.sk
Javorinská 26, 080 01 Prešov
Slovenská republika

© Magazín Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

Vol. 1 (1), pp. 45-49

PRIEREZ HISTÓRIOU PRVÝCH SPRIEVODCOVSKÝCH AKTIVÍT VO VYSOKÝCH TATRÁCH

CROSS-SECTION OF THE HISTORY OF THE FIRST GUIDING ACTIVITIES IN HIGH TATRA

Branislav A. Švorc[1]

Autor je šéfredaktor Mladej vedy a interný doktorand na Katedre turizmu a hotelového manažmentu Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity.

Abstract

With the first leaders or mountain guides in Tatra nature we already meet in the second half of the 17th century. In 1873 the Hungaro-Carpathian Association was established and the association started to organize and systemize all tour guides in High Tatras. In the 19th century was also built a railway which brought lot of visitors to the Tatra mountains. In this period almost every ascent could be practicable only with a professional guide. Change of the political system after World War II brought the disappearance of this profession. In 1991 was founded the National Association of Mountain Guides in Slovakia, which later in 1996 became a member of the International Association of Mountain Guides Associations (UIAGM).

Key words: guiding activities, High Tatra

Abstrakt

S prvými sprievodcami na území tatranskej prírody sa stretávame už v druhej polovici 17. storočia. V roku 1873 bol založený Uhorský karpatský spolok, ktorý začal organizovať a zastrešovať všetkých sprievodcov vo Vysokých Tatrách. V 19. storočí po otvorení Košicko-bohumínskej magistrály počet návštevníkov Tatier vzrastá. V tomto období smeli byť výstupy na horské vrcholy praktizované len v spoločnosti licencovaného sprievodcu. Zmena politického systému po druhej svetovej vojne priniesla zánik profesie horského vodcu. V roku 1991 bola založená Národná asociácia horských vodcov na Slovensku, ktorá sa neskôr v roku 1996 začlenila do Medzinárodného združenia asociácií horských vodcov UIAGM.

Kľúčové slová: sprievodcovská činnosť, Vysoké Tatry

[1] Adresa pracoviska: Prešovská univerzita, Fakulta manažmentu, Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Konštantínova 16, 080 01 Prešov
E-mail: branislav.svorc@gmail.com

Úvod

Tatry priťahovali ľudí odjakživa. Prvé kroky sem priviedli pravekých neandertálcov, neskôr sem zavítali Kelti [1]. Na stopy po prvých ťažobných aktivitách poukazuje praveký nález - medený sekeromlat [2]. Husté tatranské lesy alebo naopak dlhé doliny lákali postupne drevorubačov, pastierov, bylinkárov, lovcov, výskumníkov, pašerákov či zbojníkov. No s prvými profesionálnymi vodcami alebo sprievodcami tatranskou prírodou sa stretávame až v druhej polovici 17. storočia [3]. Popri sprievodcoch sa niekedy zamestnali aj nosiči, ktorí návštevníkom nosili batožinu. Išlo o zaujímavú finančnú motiváciu.

Bádatelia v Tatrách

Prelom 18. a 19. storočia až do prvej polovice 19. storočia je charakteristický nárastom vedeckého záujmu o Tatry. K veľmi obľúbeným sprievodcom týchto tatranských bádateľov patril aj evanjelický farár a zároveň tiež bádateľ Thomas Mauksch (1749-1832). Keď sa sám nepotuloval po tatranskej prírode a neskúmal jej prvky, tak sprevádzal európskych botanikov, ktorí prišli spoznávať územie Vysokých Tatier. Išlo o významných bádateľov v tej dobe ako Angličan Robert Townson, maďarský botanik a chemik Pál Kitaibel alebo švédsky prírodovedec Göran Wahlenberg. Maukschov priateľ, už spomínaný anglický bádateľ Robert Townson prišiel do regiónu Vysokých Tatier v roku 1793 a pobudol tu niekoľko týždňov. Svoje tatranské poznatky uverejnil v obsiahlom diele „Travels in Hungary“ (Cesta po Uhorsku) vydanom v Londýne v roku 1797 a neskôr preloženom aj do francúzštiny. Venuje sa tam nielen prírodovede, ale aj spôsobe života tatranského ľudu. Počas svojej návštevy Vysokých Tatier urobil niekoľko barometrických meraní, ktorými potvrdil, že Kriváň je nižší ako Lomnický štít. Nevyhol sa však jednému omylu. Práve Lomnický štít bol ten, ktorý považoval za najvyšší vrchol pohoria.

19. storočie

Počas 19. storočia začalo byť v Tatrách omnoho rušnejšie. Zapríčinila sa o to Košicko-bohumínska magistrála a vznik nových osád medzi Štrbským plesom a Tatranskou Kotlinou. Vysoké Tatry sa tým pádom stali pre mnohých ľudí dostupnejšími, čo sa aj následne prejavilo v zraste počtu návštevníkov a rozvojom výstavby [4].

Mimoriadne dobré skúsenosti mali turisti so sprievodcami z najbližších tatranských osád: s učiteľom Jakubom Luxom zo Starej Lesnej, s učiteľom Jánom Stillom z Novej Lesnej, s mlynárom Martinom Spitzkopfom Urbanom, s pastiermi Jánom Rumanom Driečnym starším a Jánom Rumanom Driečnym mladším zo Štôle.

Neraz sa stávalo, že popri túre si horskí sprievodcovia stihli nazbierať aj liečivé rastliny či uloviť kamzíka [5]. Nebolo ničím výnimočným, že vodcovského povolania sa chytili aj jedni z najlepších znalcov lesov – pytliaci. Najznámejším z nich bol Jonek Lysý z Javoriny. Na poľskej strane Tatier boli preslávené mená sprievodcovských dynastií ako Gasienicovcov, Sieczkovcov, Tatarovcov a Walovcov [6].

Predpokladá sa, že práve Ján Still z Novej Lesnej bol prvým človekom, ktorý vystúpil v roku 1834 na najvyšší tatranský vrchol – Gerlach [7]. Na tejto túre sa zúčastnil ešte so svojím švagrom Gellhofom, Martinom Urbanom Spitzkopfom a s dvoma ďalšími neznámymi lovcami kamzíkov. Keďže ešte vtedy neexistoval nijaký spolok, ktorý by evidoval horské výstupy a na Spiši nevychádzalo žiadne periodikum, ktoré by túto udalosť zdokumentovali,

nie je tento výstup nikde zaevidovaný. Ján Still bol obľúbeným horským vodcom nielen pre svoje bohaté skúsenosti, ale aj preto, lebo okrem nemčiny a slovenčiny ovládal aj maďarčinu. Ján Still nielen sám vodieval, ale stihol vychovať aj nastupujúcu generáciu horských vodcov. Zo sprievodcov na najvyšší tatranský vrchol vyškolil napríklad Novolesňanov Samuela Horvaya a Martina Spitzkopfa. Ako sedemdesiatjedenročný vykonal na vtedajšie časy odvážny a chýrny prvovýstup na Prostredný hrot spolu s banskoštiavnickým lekárom Edmundom Viliamom Térym a riaditeľom kúpeľov zo Starého Smokovca Schwarzom. Na Lomnický štít vystúpil Still ako sprievodca turistov spolu deväťdesiatdeväťkrát [8]. Pri príležitosti osláv jeho päťdesiatročného pôsobenia v učiteľských službách mu v roku 1882 rakúsky cisár František Jozef I. udelil Strieborný kríž za celoživotné zásluhy [9] [10].

Meno Joneka Lysého rezonovalo viac v ušiach kežmarských sudcov než u tatranských turistov, ktorých častokrát sprevádzal. Tento pytliak, vlastným menom Ján Buc, patril k najpovestnejším pytliakom tatranských svišťov a kamzíkov v 19. storočí. V tej dobe mali kamzičie a svištie produkty veľmi pestré využitie tak u obyčajných ľudí, ako aj u špecialistov – lekárnikov. Už aj vtedy mali lekárnici veľmi dobré príjmy a tak si mohli dovoliť dobre zaplatiť za svištie sadlo. A motivácia to bola pre Joneka Lysého výborná. Na súde, ktorý sa konal v roku 1862 v Kežmarku sa Jonek Lysý údajne priznal, že v tatranských lesoch ulovil vyše tristo kamzíkov a svišťov v niektorých dolinách vraj celkom vyhubil. Úlovky, ktoré sa mu podarilo chytiť pomocou strelných zbraní, klepcov alebo ôk, distribuoval pomocou svojich synov [11]. Pytliactvo tatranských sprievodcov, napokon nebolo v minulosti zvláštnosťou. Existujú tvrdenia, podľa ktorých pytliačili takmer všetci.

Uhorský karpatský spolok

V roku 1873 vznikol Uhorský karpatský spolok, ktorého cieľom bola propagácia Vysokých Tatier. K tomu chcel využiť vedecké konferencie, vydávanie turistickej a odbornej tlače, výstavbu turistických chodníkov a chát. Na druhom valnom zhromaždení Uhorského karpatského spolku v roku 1874 boli schválené prvé stanovy tatranskej vodcovskej služby [12]. Horskí vodcovia a nosiči museli absolvovať niekoľko skúšok, kurzov a školení, zameraných na orientačné schopnosti. Práca to nebola jednoduchá. Napríklad už v stanovách UKS sa písalo o povinnosti pre vodcu, aby svojim klientom bezplatne nosil batožinu až do hmotnosti 8 kilogramov. Za každý kilogram navyše si vodca mohol vypýtať ďalšie 2 grajciare. Keď bola batožina ťažšia ako 15 kilogramov, musel si vodca najať nosiča, ktorý sa na rozdiel od vodcu musel počas túry starať o stravu a ubytovanie sám [13].

Počas obdobia Rakúsko-Uhorska sa výstupy na tatranské štíty uskutočňovali až na pár výnimiek, výlučne iba s horským vodcom. V tej dobe boli na všetkých významnejších vrcholoch vodotesné plechovice, v ktorých boli uskladnené miniatúrne kroniky s dátumami a menami [14].

Medzi vynikajúcich horských vodcov z predvojnového obdobia patrili napríklad Ján Breuer, Ján Hunsdorfer, Pavol Čižák alebo Ján Franz starší. Veľa z týchto sprievodcov vystúpili ako úplne prví ľudia na absolútne vrcholy mnohých tatranských štítov. Najväčší počet si pripísal Ján Franz [15].

Horský vodca Ján Hunsdorfer sprevádzal niekoľko krát rakúskeho právnika poľského pôvodu Karola Englischa spolu s jeho manželkou Antóniou. Ten ich občas zaviedol po trase,

ktorú už predtým absolvoval s inými klientmi a tvrdil, že ide o prvovýstup (dvojnásobná taxa). Stalo sa tiež, že ich v hmle doviedol iba na predvrchol. To viedlo viacerých Englischových súčasníkov k obvineniam, že si mnohé výstupy vymyslel. Neskoršia nezávislá detailná analýza však preukázala, že mu všetky významné prvovýstupy právom náležia. Karol Englisch vykonal aj prvý zimný výstup na Kriváň [16]. Po prvej svetovej vojne, kedy zo zákona zanikli všetky predvojnové spolky, organizovanie horskej vodcovskej služby prevzal Klub československých turistov.

Obdobie druhej svetovej vojny

Z neskoršieho obdobia, z čias pred druhou svetovou vojnou je azda najvýznamnejším horským vodcom Štefan Zamkovský. Tento pôvodne vyučený fotograf absolvoval množstvo významných výstupov a v rokoch 1929 – 1938 vykonal celý rad mimoriadne ťažkých prvovýstupov [17]. Od roku 1936 bol nájomcom Téryho chaty no neskôr sa rozhodol spolu s manželkou postaviť vlastnú chatu v ústí Malej Studenej doliny. Počas druhej svetovej vojny tu našli úkryt mnohí prenasledovaní politickí utečenci, partizáni a tiež aj celé židovské rodiny. Jedným z nich bol aj poľský horolezec, lyžiar a účastník zimnej olympiády v Sankt Moritzi (1928) Stanislaw Motyka [18].

Iným horským vodcom a tiež priateľom Štefana Zamkovského bol súkromný lekár Zoltán Brüll. Po vzniku Slovenského štátu musel jeho pôvodné povolanie zanechať a presťahoval sa do Vysokých Tatier, kde začal pracovať ako nosič na chate Štefana Zamkovského. Aj stade bol neskôr internovaný do tábora nútených prác odkiaľ utiekol k partizánom, ktorí sa pohybovali v oblasti Kôprovej doliny a utvorili oddiel „Vysoké Tatry“. Svoj posledný tatranský výstup uskutočnil 7. novembra 1944, teda na výročie ruskej boľševickej revolúcie, keď na Kriváni vztýčil navzdory nemeckej okupácii krajiny červenú zástavu. Ako lekár – humanista ošetril aj zajatého zraneného nemeckého vojaka menom Gerald Schacht. Ten im však ušiel a priviedol svoju nemeckú jednotku. V bunkri pod Kriváňom Zoltán Brüll zahynul spolu so zranenými, ktorých ošetroval [19].

Sprievodcovia v súčasnosti

Zmena politického systému po druhej svetovej vojne priniesla zánik profesie horský vodca. Vodcovské služby v rámci preventívnej činnosti do roku 1989 vykonávali pracovníci horskej služby. Jediným aktívnym „reliktom“ z klasickej epochy horského vodcovstva zostal Ján Počúvaj, ktorý bol v porovnaní s jeho kolegami menej populárnym vodcom. Do histórie horských vodcov sa však zapísal tým, že svoje povolanie vykonával aktívne skoro do posledných rokov svojho života [20].

Legislatívne kroky po roku 1989 umožnili opäť oživiť profesiu horského vodcu. V roku 1991 bola založená Národná asociácia horských vodcov SR, ktorá sa neskôr v roku 1996 stala členom Medzinárodného združeniu asociácií horských vodcov (UIAGM) [21].

V súčasnosti má Národná asociácia horských vodcov Slovenska 58 členov. Všetci kandidáti pre túto pozíciu musia prejsť trojročnou prípravou, ktorá vyúsťuje do fyzicky náročnej a prísnej skúšky konanej počas šiestich dní v Alpách. Úspešný absolvent získa certifikát a licenciu pre vykonávanie profesie horského vodcu, ktorá mu platí na celom svete. Stáva sa tiež členom Národnej asociácie horských vodcov Slovenska a tiež členom

Medzinárodného združenia asociácií horských vodcov so sídlom v Švajčiarsku (UIAGM).

Použitá literatúra

1. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://www.vysoke-tatry.info/vyklad.php?tatry=10
2. NOVOTNÁ, Mária, 1973. Nález medenej sekery s krížovým ostrím vo Vysokých Tatrách. In: *Musaica. Zborník Filozofickej a pedagogickej fakulty UK*. Bratislava: UK, roč. 24, s. 23-27.
3. NOVÁKOVÁ, Katarína, 2008. *Tatranskí nosiči*. Tatranská Lomnica: vydavateľstvo I&B.
4. BOHUŠ, Ivan, 2004. *Od ohnísk a kolíb po tatranské osady*. Tatranská Lomnica: Vydavateľstvo I&B.
5. ELJASZ-RADZIKOWSKI, Walery, 1881. *Illustrowany przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnic*. Poznań.
6. HOUDEK, Ivan a Ivan BOHUŠ, 1976. *Osudy Tatier*. Bratislava: Šport.
7. BOHUŠ, Ivan: Jan Still i jego wejście na Gierlach. In: *Wierchy*, ročník 26, s. 291-293.
8. Wikipédia, 2013. *Ján Still* [online] [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1n_Still
9. KONTRÍKOVÁ, Iveta a Jozef KONTRÍK, 2011. *Johann Still Tatra-Bergführer des 19. Jahrhunderts*. Kežmarok.
10. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://www.novalesna.sk/2004/08/jan-johann-still/
11. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://podtatranskenoviny.delphi.sk/?clanok&cid=11622
12. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://www.nahvsr.sk/historia/
13. NOVÁKOVÁ, Katarína, 2008: *Tatranskí nosiči*. Tatranská Lomnica: vydavateľstvo I&B.
14. BOHUŠ, Ivan, 1977. *Tatranský kaleidoskop*. Martin: Osveta.
15. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Karol_Englisch
16. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Stanislaw_Motyka
17. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://sk.wikipedia.org/wiki/Zolt%C3%A1n_Br%C3%BCll
18. [cit. 27. apríla 2013]. Dostupné z: http://www.nahvsr.sk/historia/